

dula 1034); *ametlà*, *-ella*, ja en autors de fi S. XIII.

La variant *amenla*, que avui no es manté enlloc en català, apareix en textos antics amb notable profusió —ja en el baix llatí del país *amindula* el 1034, si bé com a nom de la localitat avui dita l'*Ameilla* a l'Ur-⁵ gellet, terme de Cabó, *amendolers* allí mateix, sembla en el mateix doc. però en forma catalana i del nom de l'arbre, *BABL* vi, 352—, i també tot seguit en docs. en català: en la lleuda de Cotlliure de 1249 («esmina d'*amenles* --- 4 drs.; esmina d'oruga, 8 drs. ---», *RLR* ¹⁰ iv, 253), text que s'aplicà a Tortosa, amb esmenes, dins el mateix segle («carga d'*ametles*, 4 drs.», *Cost. de Tortosa* ix, x, 10, *DAG.*, *AlcM*); «8 drs. *amenles*», a. 1262, etc., «12 diners *almenlas*», a. 1264 (Soldevila, *Pere el Gran* iii, 429 i passim, 451); *amenles* tam-¹⁵ bé en la Tarifa de Barcelona de 1271 (*EntreDL* i, 155-161.118), en doc. rossellonès de 1284 (*RLR* iv, 375) i fins en alguna obra literària (Eiximenis, o *Eiximplis e Miracles*, *DAG.*). Val a dir que a aquesta abundor deu contribuir el fet que els publicadors i lexicògrafs fan molt menys cas de la variant sense *n*, estranya a les llengües clàssiques i al català modern; però no manquen els testimonis antics i escrits de l'altra, no sols el que hem vist dels *Costums de Tortosa*, sinó *amelles* ja en doc. de 1295 (p.p. Alart, *RLR* v, ²⁵ 87), «gità fulles e flos e *etmetles*» en St. Vicent Ferrer (*Quaresma*, 180.112) i *AlcM* en cita bastants testimonis literaris medievals, des de Llull i textos especialitzats dels Ss. xiv-xv (*amella* en el Vocab. cat. al. de 1502, § 812; *amelheta*, Aversó).

Avui és el mot usual en tot el domini lingüístic, i encara que amb pronúncies locals diverses, totes són degudes a les evolucions fonètiques (o lexicals) de tipus general i fins normal, i semblen correspondre totes al tipus originari *amedla*. En els llocs tinc anotades les que cito, per ordre geogràfic (per al rossellonès i balear veg. sobretot les que es dedueixen dels derivats, infra): *amemèl·la* a Barcelona i en general tot el català central, *ammèl·la* Pallars fins al capdamunt (Tor, Tavascan, 1932-4), i en el Sud: *mèlles* a la Pobla de Cérvoles, *amèl·la* a Almatret, *amèl·la* a Gratallops, *amèl·la* a Ginestar d'Ebre; la variant *alme·la* degué estendre's cap al Nord almenys fins al Gaià,¹ si bé avui en aquestes terres la *-l-* ha passat naturalment a *u*: *aumèl·les* a Rodonyà (1964), *aumèl·la* a Siu-⁴⁵ rana de Prades, *aumèl·la* a la Granja d'Escarp (1935), *aumelles* anotàvem des de Móra, Ebre avall (1923).

En terra val.: *amèl·la* a Bel, *amèla* a Cabanes, *armèla* a Vilafamés, Castelló de la P. i Vall d'Uixó, que és també la forma general en el valencià: en el dialecte central (des de Lluçena, *BDLC* xii, 295, fins a Carlet, J. G. M.), de nou *amèl·la* a Benigànim, Gandia (1962) i Xixona (J. G. M.), *almèl·la* a Albaïda (J. G. M.), Alcalà de la Jovada i Petrer (1963), *mèl·la* a Llíber (id.) i a Teulada, *armèla* a Elx (1963). El ⁵⁵ Comellar de *saz mèl·les* a la sortida del poble d'Andratx. Veg. més dades de pronúncia, coincidents, en *AlcM*.

Ara bé, les llengües romàniques tenen en llur majoria formes provinents de la variant llatina-vulgar ⁶⁰

amb *-n-*: port. *amêndoa*, cast. *almendra*, fr. *amande*, it. *màndorla*, amb nombroses variants dialectals, que pertot tenen *-nd-*, si bé amb variants bastant diverses en els parlars del Nord i del Sud, tant pel que fa al consonantisme final (i a evolucions fonètiques secundàries), com en el fet que moltes tenen vocalisme corresponent a *ĩ*, pel Sud i per les illes. Com a testimoni de formes sense *-n-* només tenim un mossàr. *amédola* (c. 1100, *DCEC*, lín. 24) i part de les formes occitanes, *amella*, *amela*, *esmela* (i *amells*, *amelliers*), en textos del S. XIII, etc. (*Auzels Cassadors* i quatre o cinc més: *PSW* i, 57; *Rayn.* ii, 62), per més que allà també trobem formes amb *-n-* des d'antic (*amenla*, valdès ant. *amandola*), i avui veiem *amenlo* en el Lluenguadoc, *amendo* i *amendoulié* a Marsella, etc. (al costat de *-é(l)lo* d'altres parlars llenguadocians, gascons i llesosins).

Fins ara es tenia, doncs, la impressió que el català feia excepció a aquest concert de formes vulgars nasalitzades, únic llenguatge important que havia restat fidel al consonantisme primitiu, i això d'una manera total (M-Lübke, *Einf.* 175; *REW*, 436; *FEW* i, 91). Després, la gran quantitat de formes antigues amb *-n-* ha vingut a revelar que ni el català hi havia restat refractari. S'ha reaccionat i ara *AlcM*, seguint el documentat article d'Aebischer (*Est. MzPi.* i, 1951; i, 8-12), donen a entendre que la base *AMĪNDŪLA* fou unànime en vulgar i que la forma del català modern resulta d'una assimilació de *amenla* en *amella*. Això ³⁰ no és impossible, però va en tot cas més enllà del que es pot demostrar, i fins, si ho prenem en rigor, és més aviat improbable. Les formes molt antigues sense *n*, que hem assenyalat, són massa nombroses per ser totes secundàries, i en les modernes la manca de tota variant nasalitzada és massa absoluta. Fins prescindint de l'hapax mossàrab, és més convincent d'admetre que en català i en llengua d'oc, coexistiren les dues variants.

Totes dues des dels orígens. Es comproven una i altra, en l'Antiguitat, en les fonts vulgars: *amidolla* en l'Appendix Probi, *amidolla* en gloses (iii, 586.24, 607.16, 616.24), d'altra banda *amyndala* en Notes tironianes, *amandola* en Oribasi i en altres gloses. El que fou general en llatí vulgar és el canvi de la vocal postònica, *amygdala* > *amigdula*, car altrament s'hauria conservat una vocal postònica en català i en castellà, i no hauria pogut entrar mai la *-n-* en contacte directe amb la *-l-*: hi hagué adaptació llatina a la llei de les vocals breus en síl·laba oberta. D'altra banda és veritat que la forma nasalitzada devia preponderar molt des de l'Antiguitat, car no solament és molt més estesa en romànic sinó també la que ha passat a l'angl. *almond* i a l'al. *mandel*, i hagué de néixer ja en el grec vulgar, puix que és també la que trobem en rus, *mindāl* 'ametller', *mindālina* 'ametlla', forma que ha de venir directament de la llengua d'origen, com s'ha d'esperar en terres dependents de Bizanci, i com ho comprova la conservació de l'accentuació i del timbre de la vocal grega. El llatí va rebre el mot del grec, que no li ve de l'indoeuropeu sinó segurament d'una llen-